

En lan dente seyor. cc. xxxviii. ix. di
es alaçentada doctubre ps lo seyor en
jaime p la cña de xxiij. d'augo la ciu

tar de valencia.

Omençament
de saueca si es la
temor de deus r
naturalmēt lo
deuem temer e
amar la temo:
p que ell es pode

ros co maquell ques feu de met ens
dellam con a ell uendra de plaer. car
res no podem fet sens ell. legons la
parala qns reiaui sēt iohā en lauā
yrlu. amar lo deuem de tot nre cor. e
de tota nra pensa. car ell es donador de
grados e de bens espituals r tēporals.
e maior mēt lo deuem temer r amar
los reys. temer p q es tot poderos. e
amar p lole q ls dona car p ell reg
nen e an bones costumes e maior po
de r maior riqueza. e la raho p que reū
da r regnar maior met si es p iusticia.
car aqsta li es donada. q si iusticia no

3.3. Les bases institucionals del nou regne

3.2. Les bases institucionals del nou regne

a) L'ordenació institucional després de la conquesta: les lleis

- Fins a 1239 ► diverses ordinacions legals segons cada vila: furs aragonesos, costums catalans...
- Borriana, 1233: poblada a fur de Saragossa ► influència aragonesa.
- Promulgació del Costum de València, 1239 ► voluntat de creació d'un regne independent i dotat d'identitat política pròpia.
 - Sancionava legalment l'existència del regne de València.
 - Delimitava les fronteres del nou regne.
 - Atorgava un marc jurídic i normatiu específic.
 - Confirmava l'hegemonia política de la monarquia.
 - Fonts jurídiques del Costum:
 - dret local català (Costum de Lleida).
 - dret feudal (els Usatges de Barcelona).
 - dret visigòtic (el *Liber Iudiciorum*).
 - dret romà (el *Corpus Iuris Civilis*, Justinià) → enfortiment del poder públic.
- L'aspiració del monarca era que el Costum fora l'únic codi legal a tot el regne, com a norma única i privativa → resistències de la noblesa, que preferia els furs aragonesos, més favorables als seus interessos.

a) L'ordenació institucional després de la conquesta: les lleis

- Tanmateix, l'èxit de l'aplicació del Costum fou molt parcial. Fins a 1261 els furs aragonesos anteriors continuaren vigents, i l'aplicació del Costum es limitava a la ciutat de València.
- En les Corts de 1261, s'amplià el Costum amb més ordinacions i li donaren el nom de **Furs de València** i la seua aplicació era per tot el regne (de fet, es van traduir del llatí al català) ▶ Codi legal de caràcter territorial i d'inspiració romanista.
- **El conflicte foral no acabaria ací.** La noblesa s'oposava a la implantació dels Furs en els senyorius sota la seua jurisdicció.
- El 1283, Pere el Gran va confirmar la plena vigència dels Furs i promulgà el *Privilegium Magnum*, que consagrava la personalitat diferenciada del regne de València davant dels altres estats de la Corona.
- Tot i així, la controvèrsia no es va resoldre fins a les Corts de 1329-1330 ▶ concessió de contrapartides jurisdiccionals generoses a la noblesa per la renúncia al Fur d'Aragó i l'acceptació dels Furs de València, reconeguts expressament com a llei universal i única del regne, coneguda com a jurisdicció alfonsina (rei Alfons el Benigne).
- Residualment quedaren alguns llocs regits per furs aragonesos.

a) L'ordenació institucional després de la conquesta: les lleis

- A banda dels Furs i al mateix temps que aquests, hi ha un altre gran cos legislatiu ► *Liber privilegiorum civitatis et regni Valentie* (o *Aureum Opus*). Aquest compila els privilegis atorgats per la monarquia a la ciutat de València i al conjunt del regne.
- Finalment, les viles rebien privilegis particulars de la monarquia, que solien reunir-se en els *Llibres de privilegis* locals.

b) Les institucions de la Corona

- 1. Procuracions/governacions i governadors.
 - El regne estava dividit en dues grans procuracions: la *procuració general de València*, que comprenia la major part del país i amb capital a la mateixa ciutat; i la *procuració general dellà Xixona*, amb seu a Oriola, que comprenia els territoris meridionals annexionats per Jaume II el 1304.
 - Al capdavant de cadascuna hi havia un "procurador general" o, més exactament, un *portantveus del procurador general* (ja que aquests càrrecs valencians depenien del *procurador general de la Corona d'Aragó*, dignitat ostentada habitualment per l'hereu del tron).
 - Des de mitjan s. XIV ambdues procuracions canviaren de denominació per la de *governacions* i els seus titulars passaren a ser *governadors*.

GRANDES CIRCUNSCRIPCIONES DEL REINO DE VALENCIA EN 1304-1305

b) Les institucions de la Corona

•1. Governacions i governadors

- La Governació de València s'organitzava en tres districtes més menuts. Al nord del riu Uixó estava la Governació de Castelló i al sud del Xúquer estava la de Xàtiva, regides per lloctinents del governador, mentre que las comarques situades entre ambdós rius quedaven sota l'administració directa de la Governació de València.
- Els governadors constituïen la màxima autoritat política, judicial i militar del regne, almenys fins a la consolidació al segle XV de la *lloctinència general*.

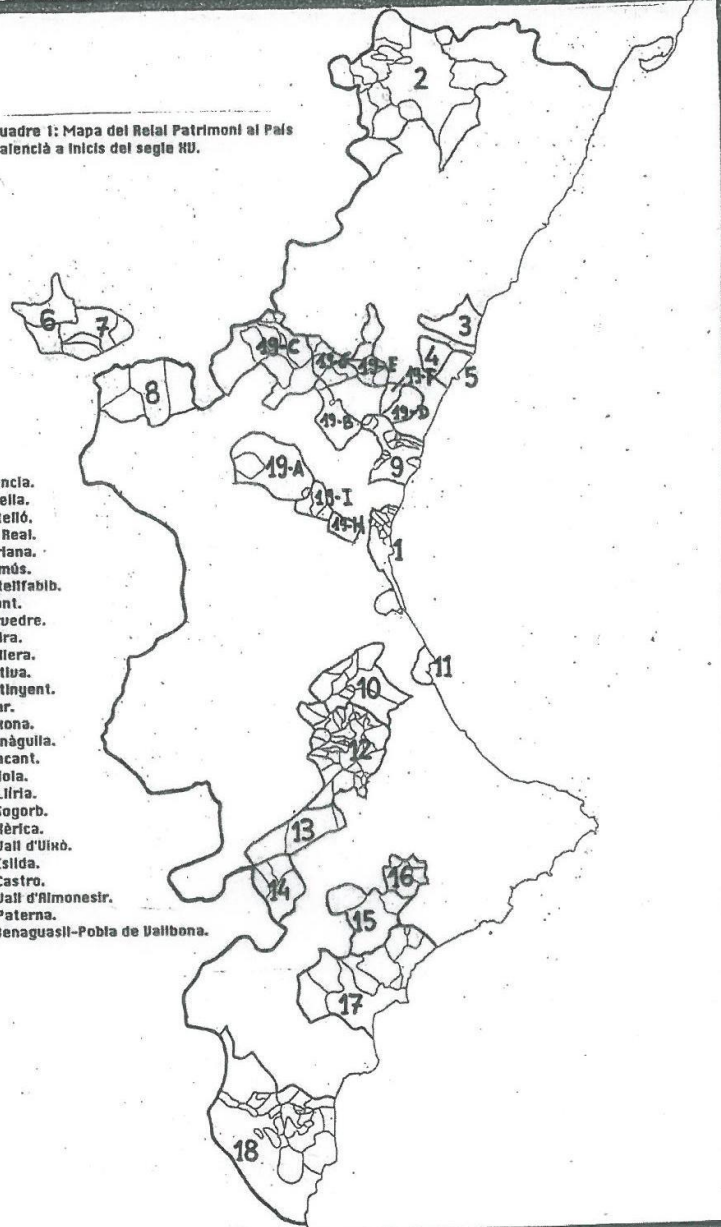
• 2. La batlia i el batle general

- El segon gran oficial de la corona en el regne era el *batle general*. Funcions:
 - ☐ La principal → de caràcter fiscal i financer: gestionar els ingressos derivats del patrimoni de la monarquia i fer front als pagaments corresponents.
 - ☐ Exercir la plena jurisdicció sobre la població musulmana i jueva.
 - ☐ Atorgar llicències per l'exportació, concedir patents de cors, expedir guiatges, vigilar l'actuació dels oficials reials, garantir el compliment de les ordres del monarca i jutjar tots aquells assumptes i litigis relacionats amb la gestió del patrimoni de la Corona.
- La *batlia general de València* centralitzava les rendes procedents de la xarxa de batlies locals que conformaven el patrimoni reial.

VILES REIALS A PRINCIPIS DEL SEGLE XV

Quadre 1: Mapa del Reial Patrimoni al País Valencià a inicis del segle XV.

- 1.- València.
- 2.- Morella.
- 3.- Castelló.
- 4.- Ulls Real.
- 5.- Borriana.
- 6.- Ademús.
- 7.- Castellfabió.
- 8.- Alponet.
- 9.- Morvedre.
- 10.- Alzira.
- 11.- Cullera.
- 12.- Hátiva.
- 13.- Ontinyent.
- 14.- Biar.
- 15.- Hixona.
- 16.- Penàguila.
- 17.- Alacant.
- 18.- Oriola.
- 19-A.- Llíria.
- 19-B.- Sagorb.
- 19-C.- Hèrica.
- 19-D.- Vall d'Uixó.
- 19-E.- Eslda.
- 19-F.- Castro.
- 19-G.- Vall d'Almonesir.
- 19-H.- Paterna.
- 19-I.- Benaguasil-Pobla de Vallbona.

b) Les institucions de la Corona

• 3. El mestre racional

- El 1419, Alfons el Magnànim va crear el càrrec de *mestre racional* exclusiu per al regne de València (abans hi havia només un *mestre racional* per tota la Corona d'Aragó). La màxima responsabilitat era supervisar la gestió comptable de tot l'aparell financer de la Corona en el regne. Així, doncs, fiscalitzava la totalitat dels comptes de la resta d'oficials i institucions de la Corona.
- L'absentisme reial es va fer cada vegada més prolongat (sobretot amb la dinastia Trastàmara des de 1412), i els assumptes polítics es tornaven cada vegada més complexos ▶ la Corona delegava funcions executives del regne en altres institucions: el *consell reial* (nova) i la *lloctinència general*.

• 4. El consell reial

- El *consell reial* valencià es documenta des de la dècada de 1430, quan adquireix un caràcter estable, una composició definida i un poder efectiu.
- Integrat pel *governador*, el *batle general*, el *mestre racional*, l'arquebisbe de València, el mestre de l'orde de Montesa, alguns càrrecs de la casa reial i una variada nòmina de juristes i tecnòcrates experts en qüestions legals.
- Davant l'absència quasi permanent del monarca, encarnà el poder executiu juntament amb el *lloctinent general*, a qui assessorava en las tasques de govern.

b) Les institucions de la Corona

- 5. La lloctinència general i el virregnat

- La *lloctinència general* es va consolidar també des de 1430, davant el persistent absentisme reial que exigia la presència d'algú que actuara com un autèntic substitut del monarca (un *alter ego*) que governara el regne en el seu nom.
- El càrrec de *lloctinent* va recaure en principi en membres de la família reial (la reina o el germà del rei), però a partir de mitjan s. XV fou ocupat per membres de l'alta noblesa.
- A més, de vegades es designava un *virrei*, figura amb àmplies atribucions, creada per a afrontar determinades situacions polítiques extraordinàries.
- A finals del segle XV, ambdues institucions, la permanent de la *lloctinència general* i l'eventual del virregnat, acabaren per confluïr progressivament en una sola, que donaria pas a la més alta instància de govern del regne en època moderna, la dels *virreis*.

c) La representació política del regne

- Des del s. XIII, en les reunions extraordinàries de la cúria règia es va fer preceptiva i permanent l'assistència de nobles, prelats i delegats de les ciutats i viles reials ▶ Corts (representació política del regne).

c) La representació política del regne

- 1. Les assemblees representatives: les Corts

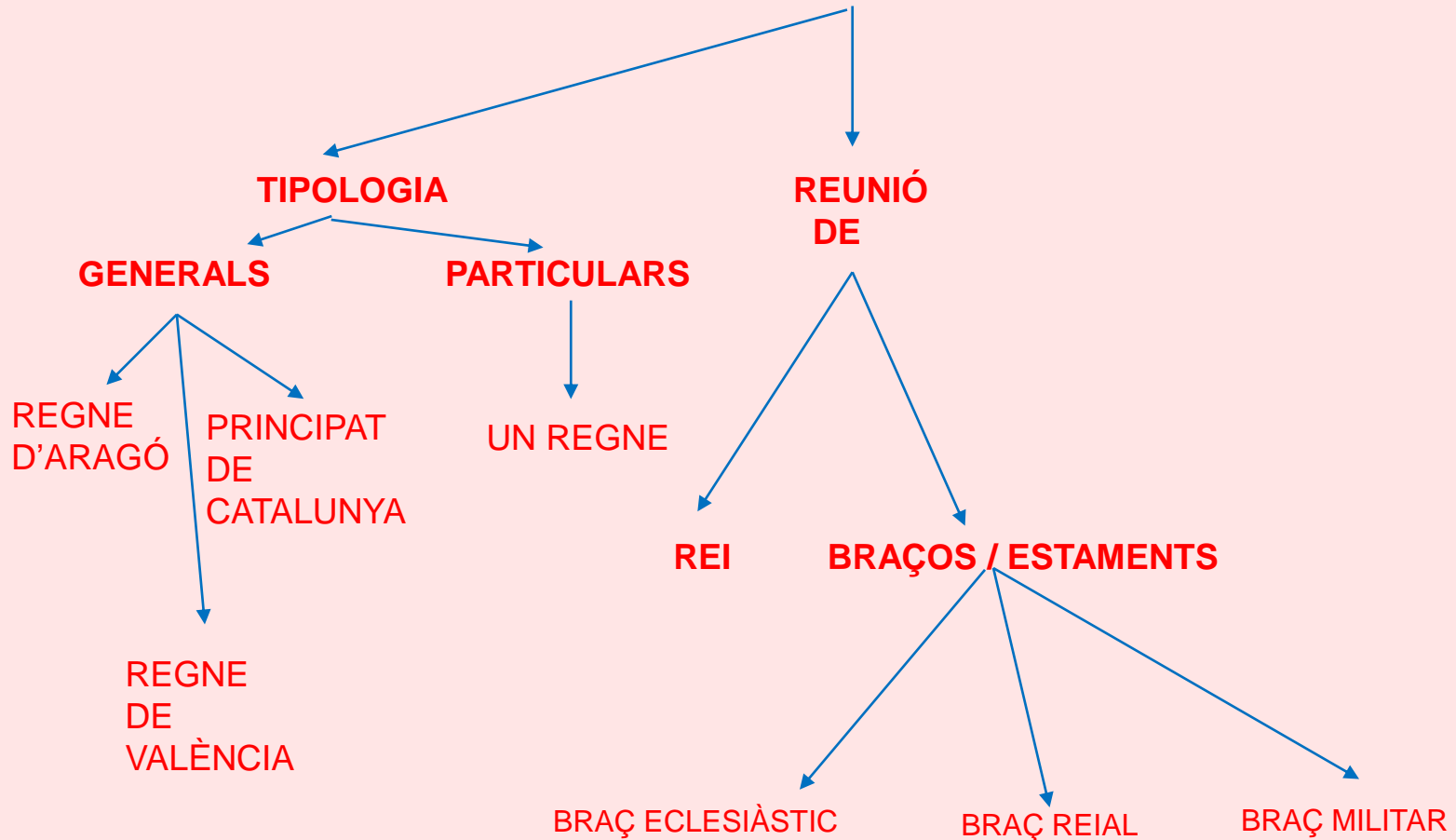
- La primera **assemblea representativa del regne de València** considerada per la historiografia com a reunió de Corts pròpiament dita, és a dir, amb **la participació dels tres estaments o braços: el nobiliari o militar, l'eclesiàstic i el reial**, data de l'any 1261.
- El 1271 la monarquia es va obligar a no modificar els Furs sense el consentiment dels tres estaments → les Corts, que es convocaven sense una periodicitat fixa, naixien així amb una clara voluntat legislativa i es convertien en l'escenari en el qual les normatives legals eren acordades, “pactades”, entre la Corona i la societat política.
- La funció primordial de les Corts → aprovar els subsidis econòmics que la Corona demandava per a fer front a les ingents despeses derivades de la guerra i de la consolidació de l'estructura estatal.
- A canvi dels subsidis els estaments obtenien contraprestacions → reparació dels *greuges* comesos pels oficials regis i promulgació de nous furs, que havien de ser aprovats pels tres estaments i ratificats per la Corona.

CORTS PENINSULARS DE LA CORONA D'ARAGÓ

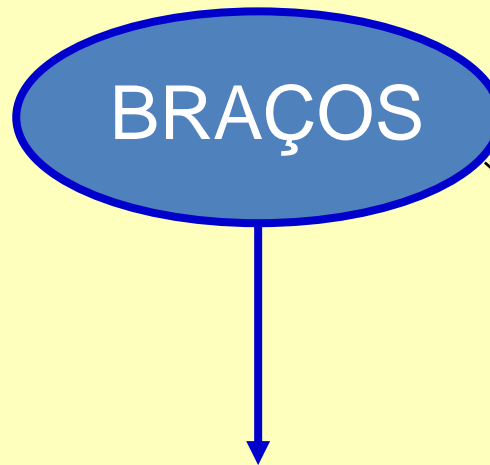
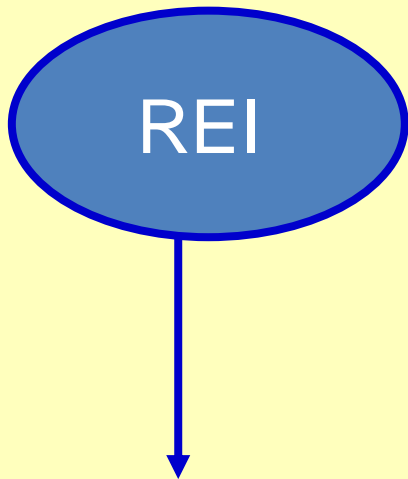
CÚRIA RÈGIA → CORTS

- NOBLES + CIUTATS DE

- PRELATS REIALENC

FUNCIONS DE LES CORTS VALENCIANES

Eclesiàstic

- . Bisbes
- . Abats
- . Ordes militars

Militar

- . Nobles
- . Cavallers
- . Donzells

Reial

- . Ciutats sota la jurisdicció reial

JURAR ELS FURS

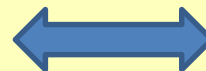
JURAR EL REI I EL PRIMOGÈNIT

DEMANAR CONSELL I AJUDA

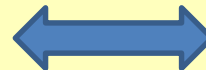
CONCEDIR DONATIUS (guerra)

REPARAR CONTRAFURS

PRESENTAR CONTRAFURS

LEGISLAR

SOL·LICITAR FURS

EL BRAÇ REIAL EN LES CORTS (SEGLE XIV)

	1329	1336	1342	1346	1348	1354	1358	1360	1362	1367	1375	1382
Ademús	x	x				x	x	x	x	x	x	x
Alacant	x									x	x	x
Alpont	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x
Alzira	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Borriana	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Castielfabib	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x
Castelló	x	x								x	x	x
Cullera	x	x	x							x	x	x
Guardamar	x											
Llíria	x	x										
Morella	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Morvedre	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Ontinyent	x					x						
Oriola	x									x	x	x
Penàguila								x				
Xixona								x				
València	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Vila-real	x	x			x	x						
Xàtiva	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x

EL BRAÇ REIAL EN LES CORTS (SEGLE XV)

	1401	1417	1419	1428	1435	1443	1465	1469	1479
Ademús		x	x	x		x	x	x	x
Alacant	x	x	x		x	x	x	x	x
Alcoi						x	x	x	x
Alpont	x		x	x		x	x	x	x
Alzira	x	x	x	x		x	x	x	x
Bocairent		x	x	x		x	x	x	x
Borriana		x	x	x	x	x	x	x	x
Biar	x	x	x	x		x	x	x	x
Castielfabib	x	x	x	x		x	x	x	x
Castelló	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Cabdet				x	x	x			x
Corbera			x	x	x	x			
Cullera		x	x	x	x	x	x	x	x
Llíria	x	x		x	x	x	x	x	x
Morella	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Ontinyent	x	x	x	x		x	x	x	x
Oriola	x	x	x	x		x	x	x	
Penàguila	x			x		x	x	x	x
Xixona		x	x	x		x	x	x	x
Sogorb						x			
València	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Vila-real	x	x	x	x	x	x	x	x	x
La Vila Joiosa								x	x
Xàtiva	x	x	x	x		x		x	x

“E jassia Déus no ens haja fets gran de persona, emperò la volentat e lo cor havem aitant gran e aitant bastant com negun cavaller sia e'l món, de morir o viure per defendre la nostra corona e lo nostre regne, lo qual, los nostres predecessors ab ajuda dels vostres e nós seguits les llurs petjades ab ajuda vostra, hi havem treballat en conquerir e guanyar (...)

“Ara donam-nos a gran desastre e gran desventura, que açò que havem jurcat a conquerir cinc cents anys, perdam en quinze dies. E cientment vos deïm quinze dies, e no més avant,, lo rei de Castella s'atansa ab gran poder en aquestes partides, e entenem que se'n vendrà a Saragossa. E que nosaltres tuits siam ací, e a Saragossa haja poca defensió e tan poc recapte com sabtes! Si es perd per consegüent, no feu comte que el calla aturar entrò a la mar e entrò a Barcinona, e Barcinona no és tal ciutat que es pogués tenir a llong setge, per ço com no es posada en loc que haja ne puga haver moltes viandes, e se perdria a llong seti per fretura de viandes”

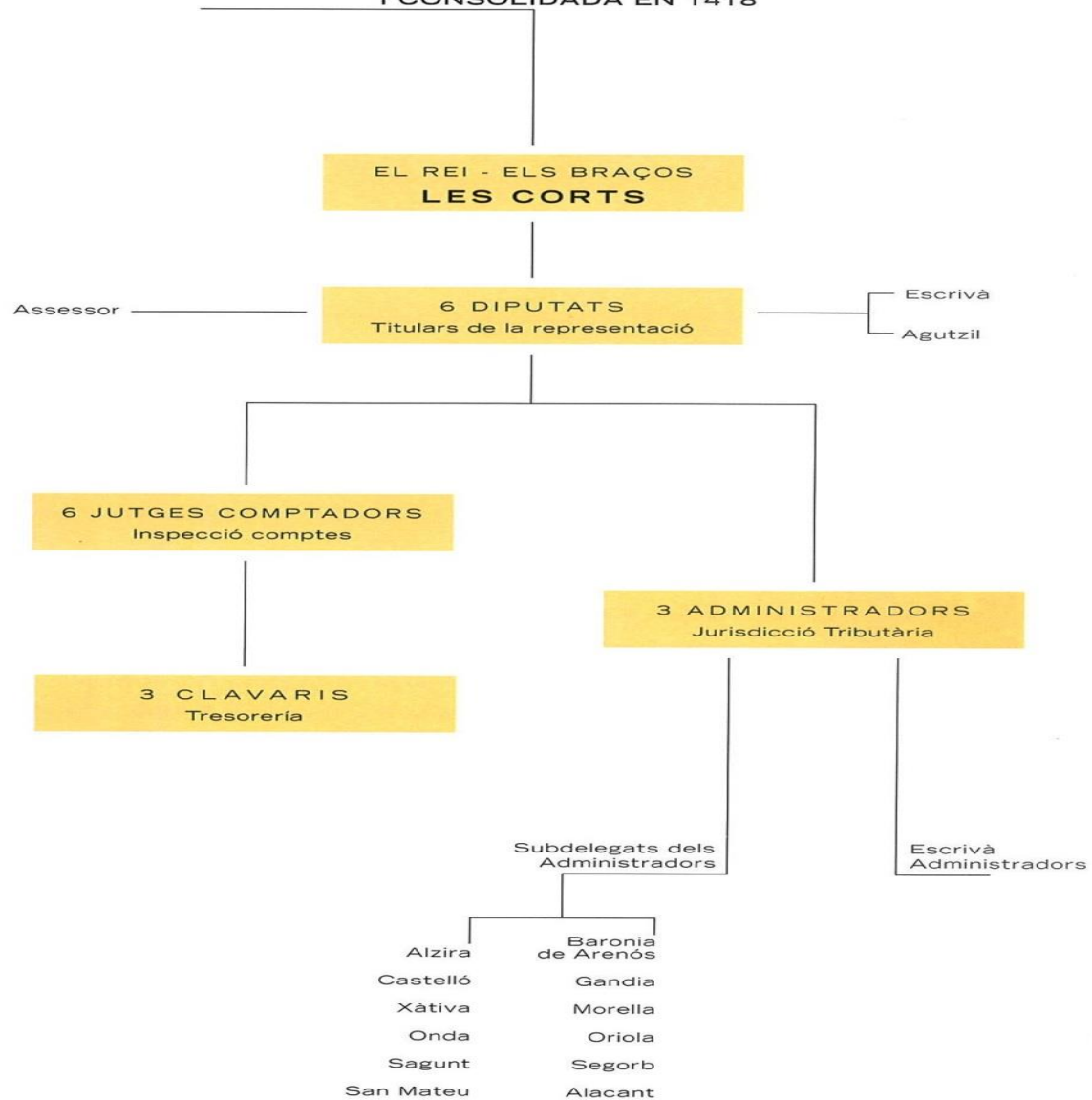
“Mas tot açò esdevé per aquesta desventura de qüestions e debats que havets entre vosaltres, qui cascuns volets vostre ben propi e guardats privilegis e vostre llibertats, e los clerguen dien, e los cavalleres dien, que no deuen tant pagar com los nostres homes, e los nostres diuen que sí. e sobre aquest debat havem estat de l'autumne entrò a la primavera, saul los catalans, que es són avenguts; e, a la veritat, han –ho mills fet que no los altres, jassia que encara no ens han atorgat lo do. E sobre aquest debat nós e vosaltres nos perdem”

c) La representació política del regne

• 2. La Diputació del General o Generalitat

- La Diputació del General va sorgir en la segona meitat del s. XIV de la necessitat de gestionar la successió ininterrompuda de donatius i dels impostos instaurats a aquest efecte. Tot i nàixer el 1362-1363, durant la guerra dels Dos Peres, es va organitzar el 1403 i es va consolidar el 1418.
- La Diputació constituïa una delegació permanent de les Corts, encarregada d'administrar tant l'import dels subsidis oferits per les assemblees al monarca com l'aparell fiscal i financer sorgit d'aquests, que es va convertir immediatament en el sistema d'hisenda propi i exclusiu del regne.
- La Diputació duia a terme un paper important des d'un punt de vista polític → en condició de representació institucional permanent del regne, intervenia en qüestions relatives a la defensa dels privilegis forals, a les relacions entre les Corts i el poder reial i, en general, al govern del país.
- La Diputació estava integrada per 6 diputats, 2 per cadascun dels braços, que assumien el poder executiu i la representació de la institució. Eren auxiliats per 6 *jutges comptadors* responsables de la inspecció dels comptes, per 3 *clavaris* que gestionaven la tresoreria, per 3 *administradors* que resolien judicialment els contenciosos i per una sèrie d'oficials subalterns (assessors, escrivans, agutzils, subdelegats...).

**ORGANIGRAMA DE LA
DIPUTACIÓ SORGIDA EN 1403
I CONSOLIDADA EN 1418**

■ Els oficis enmarcats els nomenem les Corts, i la resta els diputats.

d) Els governs municipals

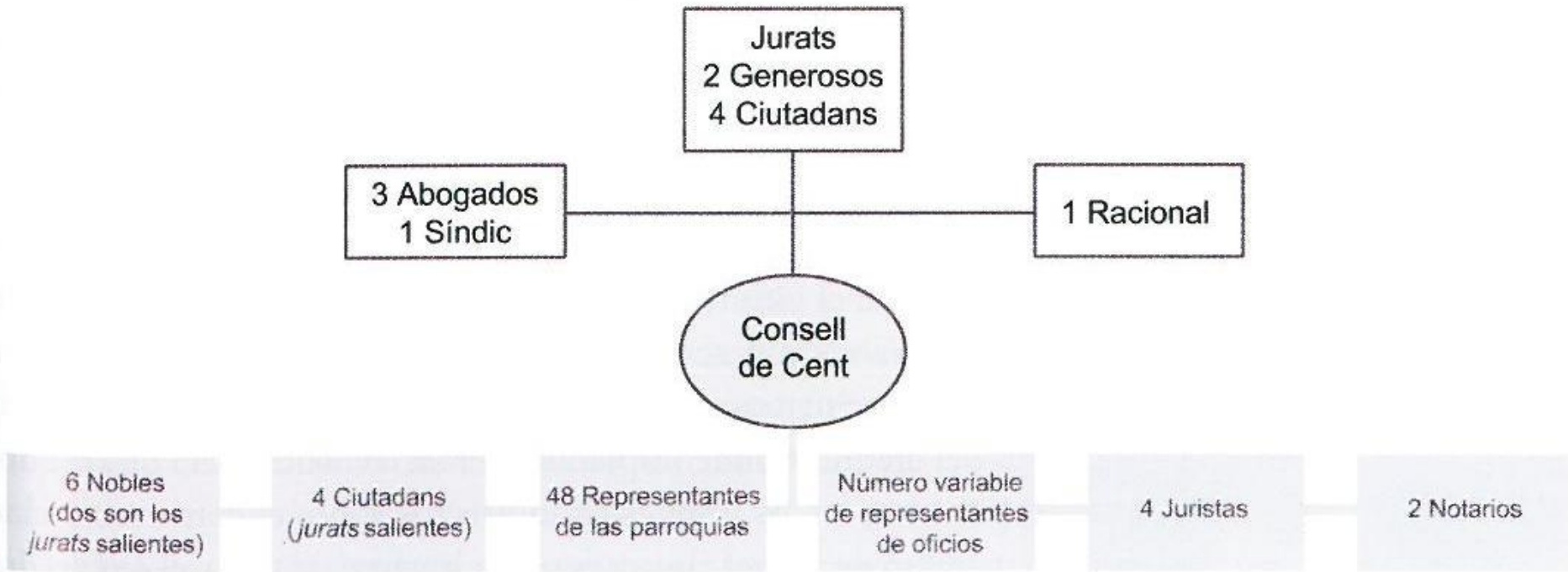
- El 1239 Jaume I va dotar la ciutat de València d'un esborrany d'organització política: el *cúria*, oficial nomenat pel rei, s'encarregava d'administrar justícia i de governar la ciutat, assessorat per una representació dels veïns més influents i poderosos, els *probi homines* o *prohoms* (ciutadans o homes de vila).
- El 1245 es va crear un vertader govern municipal per a la capital:
 - El poder executiu residia en una magistratura col·legiada composta per quatre *jurats*, de mandat anual, que governaven de manera autònoma la ciutat.
 - Els *jurats* eren escollits per i entre els *prohoms* de la ciutat: govern oligàrquic.
 - Els mateixos *jurats* designaven els membres del seu **consell** consultiu.
- El 1266 l'antic *cúria* fou reemplaçat pel *justícia*, una magistratura, també anual, que recollia les seues competències judicials i del seu rang.
 - El *justícia* era nomenat pel rei (o, si no era possible, pel *batle general*) entre una terna de candidats proposats pels *jurats* i el *consell*.
 - Davant l'augment de la complexitat de les seues funcions, el 1321 es ratificà el desdoblament del càrrec entre el *justícia civil*, el *justícia criminal* i el *justícia de 300 sous* (de categoria inferior).

d) Els governs municipals

- El 1245 es va conformar un organigrama institucional de la capital del regne basat en les magistratures següents:
 - **Justícies:** presidents de la corporació i atribucions judicials exclusives.
 - **Jurats:** poders executius i legislatius del municipi.
 - **Consell:** funcions legislatives i òrgan consultiu dels *jurats*.
- El municipi contava, a més, amb una sèrie d'oficials especialitzats:
 - **Clavaris** (fins a 3): recaptar els impostos i gestionar la hisenda municipal.
 - **Mostassaf:** controlar els mercats i els pesos o mesures, assegurar la legalitat de les transaccions comercials i supervisar l'ordenació urbanística.
 - **Síndic:** representar institucionalment el municipi davant altres instàncies polítiques.
 - **Racional:** revisar i intervenir els comptes del municipi → des de principis del segle XV la monarquia li va conferir funcions polítiques reials.
 - Llocs subalterns: *guardians, sequiers, obrer de murs i valls, missatges* (agutzils), *procurador dels miserables...*

d) Els governs municipals

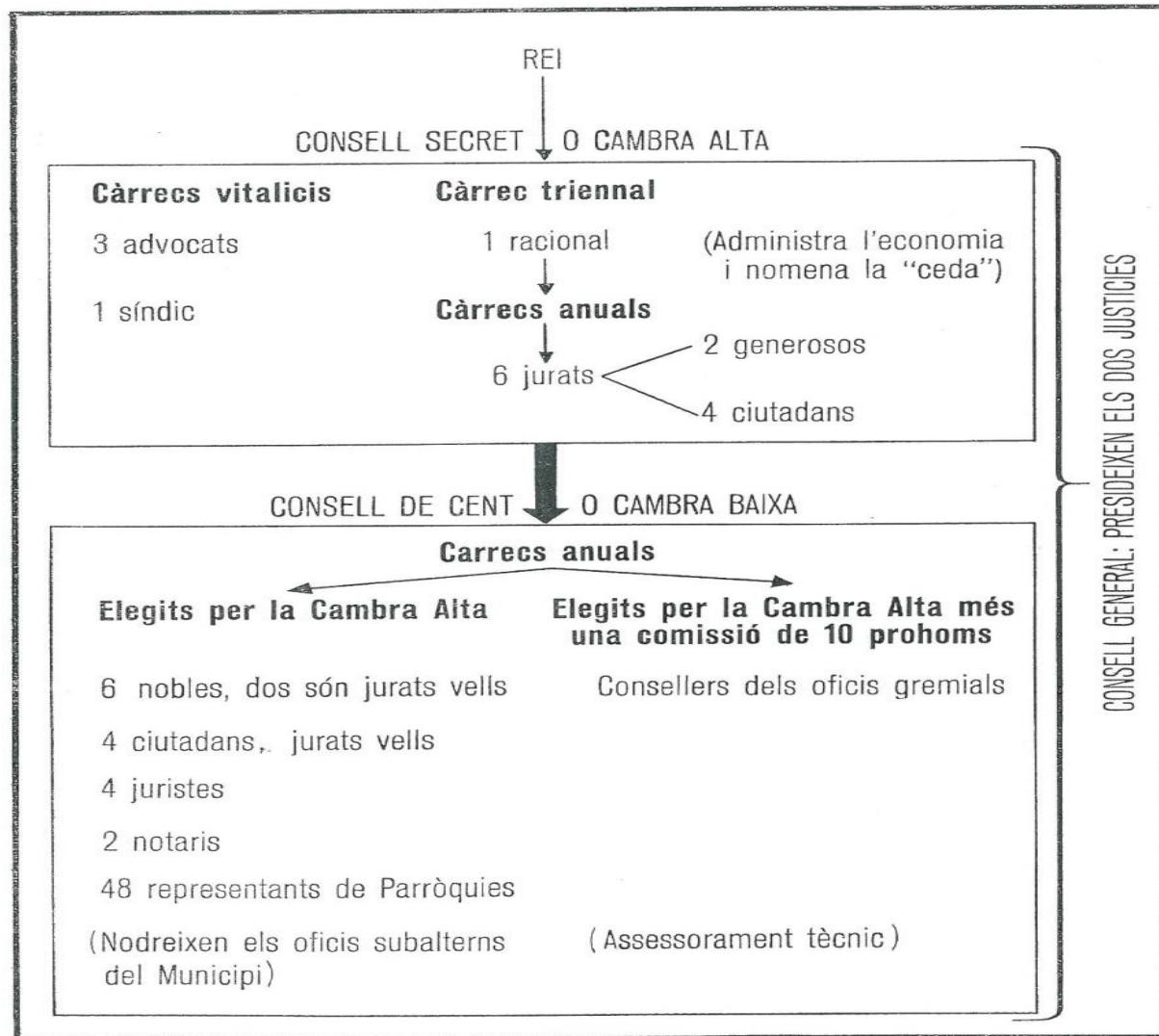
- Aquest sistema municipal, d'impremta urbana i base romanista, es va estendre ràpidament, sobretot després de 1278 (privilegi de Pere III), a totes les poblacions, de reialenc i de senyoriu, en substitució de les primitives assemblees veïnals dirigides pel *cúria* o pel *batle* de la localitat.
- A la ciutat de València, el nombre i la forma d'elecció de *jurats* i de *consellers* experimentà successius canvis:
 - El 1321 es va establir el nombre de *jurats* en sis, dels quals quatre havien de ser *ciutadans* i els altres dos, *cavallers*: “equilibri” entre ciutadans i noblesa urbana.
 - El *consell general* (o *consell de cent*) era presidit pels *justícies* civil i criminal i congregava els representants de les tres *mans* o estaments:
 - estament nobiliari (*mà major*) → 6 *consellers de cavallers* (2 dels quals eren els *jurats de cavallers* de l'any anterior).
 - estament ciutadà (*mà mitjana*) → els 4 *jurats de ciutadans* de l'any anterior, 48 *consellers de ciutadans* (4 per cadascuna de les 12 parròquies de la ciutat), 4 juristes professionals i 2 notaris → nucli polític del *consell*.
 - delegats dels oficis (*mà menor*) → 2 *consellers d'oficis* per cada corporació reconeguda institucionalment → quantitat variable (entre 40 i 50).

d) Els governs municipals

- El *consell general* resultava poc operatiu → des de principi del s. XV es perfilà una comissió delegada i permanent, el *consell secret*, integrat pels 6 *jurats* en vigor, el *síndic*, el *racional* i 3 advocats.
- Sistema de provisió anual dels càrrecs de *jurats* fins al 1418: els *jurats* que eixien i una representació dels *consellers de ciutadans* proposaven dos candidats, un *ciudadà* i un *cavaller*, per cadascuna de les 12 parròquies de la ciutat, entre els quals se sortejaven els *jurats* de l'any següent.
- La introducció de la *ceda* el 1418 suposà que la confecció de la llista prèvia (la *ceda*) dels candidats per parròquia als càrrecs de *jurats* passara a mans del *racional*, que controlà així l'accés a les magistratures municipals.
- El *racional*, que era designat directament pel rei, es convertí en el càrrec de confiança de la monarquia en el municipi: el sorteig posterior dels candidats a *jurats* deixava de tenir sentit polític, donat que el *racional* ja havia inclòs en la *ceda* exclusivament individus afins als interessos de la Corona.
- El nomenament dels membres del *consell general* era competència exclusiva dels *jurats*, però també des de 1418 els *consellers* foren elegits pel *consell secret* → creixent intervencionisme del *racional* i de la monarquia.

ESQUEMA GRÀFIC DEL MUNICIPI VALENCIÀ
A MITJAN SEGLE XV

e) El patrimoni reial i la fiscalitat pública

- 1. Els recursos de la monarquia

- El patrimoni reial (el reialenc o territori sota la jurisdicció directa de la Corona) constituïa la principal font de ingressos ordinaris per a la monarquia.
- Aquests ingressos patrimonials provenien de la xarxa de *batlies* locals, els districtes fiscals bàsics en els quals s'articulava el reialenc, i eren centralitzats en la *batlia general* de València, que recaptava, a més, diversos tributs percebuts en la capital i en el conjunt del regne.
- Les rendes patrimonials més destacades eren:
 - la tercera part del delme eclesiàstic (*terç-delme*);
 - els tributs de la *peita* reial i de la *cena d'absència*;
 - els monopolis i regalies (molins, forns, carnisseries...);
 - peatges i aranzels duaners (*peatge, dret dels italians, lleuda de Tortosa...*);
 - l'impost directe del *morabatí*;
 - els drets derivats de l'exercici de la justícia;
 - les càrregues sobre la població musulmana del reialenc.
- La Corona comptava, a més, amb els ingressos extraordinaris procedents dels subsidis aprovats en Corts i dels donatius concedits pels municipis.

e) El patrimoni reial i la fiscalitat pública

- 2. Els impostos de la Generalitat

- La Diputació del General, la institució representativa del regne, disposà també del seu propi sistema impositiu, creat, igual que la institució, el 1362-1363.
- Els impostos en poder de la Diputació del General s'anomenaven precisament generalitats, i consistien en uns aranzels que incidien sobre la circulació de determinats productes, en particular tèxtils (llana en brut, draps, tints, cuirs) i alimentaris (el vi, la sal, les espècies, l'arròs). Es gravava l'exportació i/o la importació d'aquests i, en el cas dels draps i la sal, també la distribució i el consum.

- 3. El sistema fiscal dels municipis

- La fiscalitat municipal reposava fonamentalment sobre dos impostos:
 - ☐ la peita municipal (no s'ha de confondre amb la peita reial): impost directe que gravava el patrimoni immoble dels contribuents;
 - ☐ les cises o imposicions: impostos indirectes que requeien sobre la compravenda i el consum d'articles de primera necessitat (cereals, carn, vi, draps, etc.).

f) Entre el *contractualisme* i l'autoritarisme regi

- El caràcter consensuat de la legislació emanada de les Corts, l'autonomia municipal i el paper exercit per la Diputació del General ► qualificar el règim polític “pactista / contractualista”.
- No obstant això, va ser cada vegada més gran el grau de perfeccionament i sofisticació assolit per l'aparell politicoadministratiu de la Corona.
- Des del lloctinent general fins als modestos batles locals, els oficials reials vetlaven pels interessos de la monarquia durant el procés de centralització administrativa característic dels segles baixmedievals.
- La inflació de funcionaris, mestres de la llei, buròcrates, advocats, notaris i escriptors que es concentraven en les diferents institucions del regne, la promoció social d'una espècie de noblesa de servei formada tècnicament, fidel a la monarquia i instrument dòcil de la seua política, la domesticació dels governs municipals, la pèrdua de protagonisme de talls i diputació i l'enorme poder de govern acumulat pels grans dignataris constituïen el reflex dels progressos d'un autoritarisme regi que preludiava l'estat modern.